

A MÉDIUMOK ÉLŐ NYELVEI ÉS AZ ÉLŐNYELVI KOMMUNIKÁTUMOK RÖGZÍTÉSÉRE SZOLGÁLÓ REPREZENTÁCIÓS NYELVEK

PETŐFI S. JÁNOS

0. Terminológiai bevezető megjegyzések

A címben megjelölt téma tárgyalásához szükségesnek tartok néhány terminológiai bevezető megjegyzést fűzni.

A 'nyelv' szakkifejezést nemcsak szűkebb értelemben (azaz a 'latin nyelv', 'magyar nyelv', 'német nyelv' stb. összetételek elemeként) használok, hanem tágabb értelemben is (azaz olyan összetételek elemeként is, mint például 'a gregorián nyelve', 'a klasszikus európai zene nyelve', 'a magyar népi tánc nyelve', 'a klasszikus balett nyelve' stb.)

A 'médiium' szakkifejezés az én szóhasználatomban egy-egy *nyelvtípus*ra utal, ilyen értelemben használok a 'verbális médiium', a 'zenei médiium', a 'tánc médiiuma' stb. kifejezéseket.

A 'médiiumok élő nyelvei' szakkifejezés 'élő nyelv' összetevője nem a szokásos 'élő nyelv' vs 'holt nyelv', hanem az 'élő nyelv' vs '(az élő nyelvi megnyilatkozások rögzítésére szolgáló) reprezentációs nyelv (írásrendszer)' szembeállítás első elemére utal. Ebben az értelemben teszek különbséget az 'orális verbális nyelvi megnyilatkozások' és 'azok valamiféle írásrendszer alkalmazásával létrehozott rögzítése', az 'elhangzó zeneművek' és 'azok zenei partitúrában való rögzítése', a 'maguk élő valóságában előadott táncok' és 'azok táncpartitúrában való rögzítése' stb. között.

A 'kommunikátum' szakkifejezéssel olyan 'szemiotikai produktumok'-ra utalok, amelyek felépítése tetszőleges médiiumok tetszőleges élő nyelveinek (illetőleg ezek tetszőleges kombinációjának) felhasználásával jön létre.

A 'reprezentációs nyelv' szakkifejezést a legáltalánosabb értelemben használok, amennyiben egy reprezentáció lehet egy *inszkripció* – azaz egy verbális, zenei, táncnyelvi stb. 'élő nyelvi kommunikátum' rögzítésére szolgáló 'partitúraszerű' (másodlagos) szemiotikai objektum (lásd GOODMAN: 1968.) –, lehet egy (verbális vagy logikai) *meta-nyelvi-reprezentáció*, vagy lehet valamilyen *másfajta* (például *ikonikus*) *reprezentáció*.

1. Beszéd – zene – tánc

Annak, hogy a fentiekben mindenekelőtt a verbális, a zenei és a táncnyelvi kommunikátumokat említettem, adható egy történeti és egy – a történetitől bizonyára teljesen nem függetleníthető – elméleti motivációja.

1.1. A történeti motiváció megvilágításához az alábbiakban THRASYBULOS GEORGIADIST idézem (GEORGIADIS: 1958.), aki az ógörög nyelv „*musikè*” szava használatának, valamint a nyugati keresztény kultúrkörben a későbbiekben kialakult próza, vers és zene eredetének aspektusait elemezve a következő eredményre jut:

– Az ógörög „*musikè*” szó (amely szófaját tekintve melléknév) eredetileg az ógörög *vers*nek arra az alaptulajdonságára utalt, hogy az, mint vers, 'zenei vers' volt, amennyiben ritmusát a hosszú és rövid szótagok váltakozása egyértelműen meghatározta:

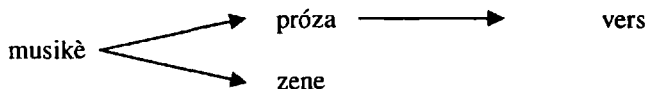
a szótagok hosszúsága és rövidsége ritmikailag a szótagokban egyszer s mindenkorra adott volt;

a 'versmondatok' lineáris szerkezete sohasem az abban kifejezésre jutó gondolat logikai-grammatikai felépítésétől függött, hanem az azokban megvalósítani kívánt ritmustól;

a ritmikai elv dominanciája következtében a versmondatok lineáris szerkezetében a legkülönbébb szófajú szavak kerülhettek egymás mellé, ami azonban a nyelv gazdag morfológiai szerkezete következtében nem okozott kiküszöbölhetetlen zavart a megértésben.

– Az ókor végén az eredeti zeneiség (a *musikè*) 'kettéhasadt', abból a nyugati keresztény kultúrkörben egyrészt a *próza* jött létre, másrészt az, amit ma *zené*-nek nevezünk; a prózából jött létre azután a 'nyelvileg (és nem zeneileg!) determinált' *vers*.

Ez a változás grafikusan a következő módon ábrázolható:

– A zeneiséget (a *musikèt*) meghatározó 'ritmikai princípium' továbbá 'mozgás-princípium' is volt, amely a *táncban* öltött testet. GEORGIADES a „syrtoi”-nak nevezett görög népi tánc ritmusában véli feltalálni a homéroszi eposzok ritmusát, amelynek alapján azt is feltételezi, hogy azokat esetleg a nyelv(!) ritmusára táncolva adták elő.

Nincs itt lehetőségem GEORGIADES roppant érdekes elemzésével mélyebben foglalkozni, e pár megállapítását elsősorban azért idéztem, hogy azok révén a nyugati keresztény kultúrkörben kialakuló (verbális) nyelv, zene és tánc feltételezett közös (ógörög) gyökerére rámutassak.

1.2. Ami az *elméleti motivációt* illeti, itt csupán arra szeretnék utalni, hogy a verbális médium, a zenei médium és a tánc médiuma az, amelyek nyelvei számára létrejöttek (a kommunikátumok 'rendszerszerű' rögzítésére szolgáló) *írárendszer*ek (GOODMAN szakkifejezésével élve: *inskripció-rendszerek*): legkorábban a *verbális* nyelvek számára, később a *zenei* nyelvek számára, és még később a *tánc* nyelve(i) számára.

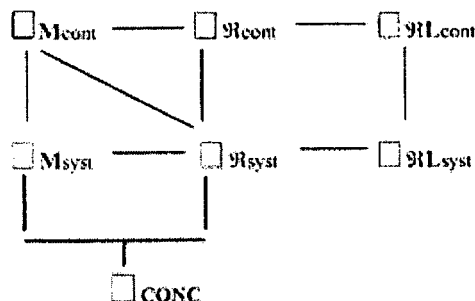
Ezeknek az írárendszereknek történeti kialakulásához és egyedi szemiotikai sajátosságaihoz jó általános tájékoztatást nyújtanak a következő művek: HAARMANN: 1990.; *dtv-Atlas zur Musik*, 1977.; JESCHKE: 1983.

A továbbiakban kizárólagos célom néhány – a verbális, a zenei, a táncnyelvi médiumokkal kapcsolatos – reprezentációs nyelvet érintő általános aspektus megvilágítása.

1.3. A verbális, a zenei és a táncnyelvi *írárendszerek* történeti kialakulásának, valamint tulajdonságainak ismeretében természetesen merül fel a kérdés, hogy vajon a *többi médiumok / multimédiumok* nyelvei számára csupán *még nem jöttek létre* reprezentációrendszerek, vagy valamilyen (mélyen fekvő) ok következtében *nem is jöhetnek létre*. Erre a kérdésre azonban válasz csak a további kutatómunka eredményei alapján adható.

2. A médiumok élő nyelveinek és reprezentációs nyelveinek néhány általános aspektusa

2.0. A médiumok élő nyelvei és reprezentációs nyelvei általános tulajdonságainak elemzéséhez célszerű az alábbi *globális modellt* felhasználni (lásd 1. ábra).

1. ábra

Az 1. ábra értelmezése a következő:

- a négyzetekbe vagy a verbális, vagy a zenei, vagy a táncnyelvi kommunikáció médiumára utaló szimbólum (azaz rendre a „V”, „M”, illetőleg „T”) helyettesítendő;
- a „CONC” [conceptus] szimbólum (V, M, illetőleg T jellegű) *fogalmakra*, mint bármiféle explicit manifestációtól és / vagy írott / nyomtatott reprezentációtól független absztrakciókra (‘mentális entitások’-ra) utal;
- az „Msyst” szimbólum (V, M, illetőleg T jellegű) fogalmak [= CONC] *élő-nyelvi rendszerszerű* [syst] *manifestációjára* [= M] utal:
 - V: verbális nyelvi hangok / hangsorok, szavak / (szöveg)mondatok / szövegek ‘semleges prozódia’-val megszólaltatott változatára vagy ezek valamilyen ‘hangtárolón’ (lemezen, kazettán, CD-n stb.) rögzített formájára;
 - M: zenei hangok / hangsorok ‘agógikai szempontból semleges módon megszólaltatott’ változatára vagy ezek valamilyen ‘hangtárolón’ (lemezen, kazettán, CD-n stb.) rögzített formájára;
 - T: táncmozdulatok / táncmozdulatsorok ‘semleges kifejezési formával’ megjelenített változatára, illetőleg ezek valamilyen ‘vizuális tárolón’ (filmen, videokazettán stb.) rögzített formájára;

- az „Mcont” szimbólum (V, M, illetőleg T jellegű) fogalmak [= CONC] *előnyelvi kontextuális* [cont] *manifestációjára* [= M] utal;
 - V: verbális nyelvi hangok / hangsorok, szavak / (szöveg)mondatok / szövegek adott ‘élő’ kommunikációs-situációban adott módon megszólaltatott változatára vagy ezek valamilyen ‘hangtárolón’ (lemezen, kazettán, CD-n stb.) rögzített formájára;
 - M: zenei hangok / hangsorok adott ‘élő’ kommunikációs-situációban adott módon megszólaltatott változatára vagy ezek valamilyen ‘hangtárolón’ (lemezen, kazettán, CD-n stb.) rögzített formájára;
 - T: táncmozdulatok / táncmozdulatsorok adott ‘élő’ kommunikációs-situációban adott módon megjelenített változatára, illetőleg ezek valamilyen ‘vizuális tárolón’ (filmen, videokazettán stb.) rögzített formájára;
- az „RLsyst” szimbólum olyan rendszerszerű [syst] reprezentációs [= R] nyelvre [= RLsyst] utal, amelynek felhasználásával (V, M, illetőleg T jellegű) fogalmak [= CONC] *rendszerszerű manifestációja* [= Msyst] reprezentálható [\rightarrow Rsyst];
- az „RLcont” szimbólum olyan kontextuális [cont] reprezentációs [= R] nyelvre [= RLcont] utal, amelynek felhasználásával (V, M, illetőleg T jellegű) fogalmak [= CONC] *kontextuális manifestációja* [= Mcont] reprezentálható [\rightarrow Rcont];
- az „Rsyst” az RLsyst reprezentációs nyelv felhasználásával létrehozott *rendszerszerű reprezentáció*;
- az „Rcont” az RLcont reprezentációs nyelv felhasználásával létrehozott *kontextuális reprezentáció*;
- az 1. ábrában használt vonalak csupán a különféle ‘elemek’ közötti ‘átmenetek’-et jelzik, az átmenetek típusát és irányát nem; ezeknek az átmeneteknek egy adott irányba történő egyik lehetséges értelmezése a következő:
 - (1) CONC \Rightarrow Msyst: fogalmak ‘transzformálása’ *rendszerszerű manifestációkká*;
 - (2) CONC \Rightarrow Rsyst: fogalmak ‘transzformálása’ *rendszerszerű reprezentációkká*;
 - (11) Msyst \Rightarrow Mcont: *rendszerszerű manifestációk* (interpretatív!) transzformálása *kontextuális manifestációkká*;
 - (21) Rsyst \Rightarrow Rcont: adott RLsyst reprezentációs nyelv felhasználásával létrehozott *rendszerszerű reprezentációk* (interpretatív!) transzformálása adott RLcont reprezentációs nyelv felhasználásával megalkotható *kontextuális reprezentációkká*;

ez a transzformáció feltételezi vagy az RLsyst \Rightarrow RLcont transzformáció előzetes végrehajtását (azaz a *rendszerszerű reprezentáció*

ciók nyelvének ‘dúsítása’-t a *kontextuális reprezentációk* nyelvnek létrehozása érdekében), vagy egy, az *RLsyst* reprezentációs nyelvtől független *RLcont* reprezentációs nyelv megalkotását;

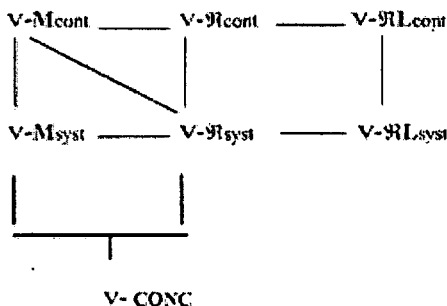
- (3) *Rsyst* \Rightarrow *Msyst*: adott *RLsyst* reprezentációs nyelv felhasználásával létrehozott *rendszerszerű reprezentációk* transzformálása *rendszerszerű manifesztációkká*;
- (4) *Rcont* \Rightarrow *Mcont*: adott *RLcont* reprezentációs nyelv felhasználásával létrehozott *kontextuális reprezentációk* transzformálása *kontextuális manifesztációkká*;
- (5) *Rsyst* \Rightarrow *Mcont*: adott *RLsyst* reprezentációs nyelv felhasználásával létrehozott *rendszerszerű reprezentációk* (interpretatív!) transzformálása *kontextuális manifesztációkká*.

Ezek után lássuk röviden az 1. ábrának az említett három *mediális élő nyelvre* (a verbális, a zenei, valamint a táncnyelvi kommunikáció élő nyelvére) és azok *reprezentációs nyelveire* vonatkozó értelmezését.

Ennél az értelmezésnél nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy a *verbális* kommunikációban az *inszkripció* természetű reprezentációk (más szóval az írásrendszerek használata) ugyanúgy *normál kommunikatív* funkciót töltenek be, mint az élőszóbeli kommunikáció. Ez az eset nem áll fenn sem a zenei, sem a táncnyelvi kommunikáció esetében: mind a zene, mind a tánc elsősorban ‘élőnyelvi előadás’ formájában jut el a befogadók túlnyomó többségéhez!

Zenei partitúrát ‘hallani’ és főleg ‘megszóltatni’ kizárólag a zenészek tudnak; csak kevés – partitúrát többé-kevésbé olvasni tudó – befogadó követi partitúrát nézve a zeneművek befogadását. Táncpartitúrát ‘olvasni’ és adekvát módon ‘mozdulatokká tenni’ a balett-táncosok többsége se tud; a táncművek befogadását egyetlen befogadó sem követi táncpartitúrát nézve, aminek – azon túl, hogy a táncpartitúrák olvasása jóval nehezebb feladat, mint a klasszikus zene partitúráéi – természetesen az is magyarázata, hogy mind a táncművek befogadása, mind a táncpartitúrák ‘olvasása’ vizuális percepciót tételez fel.

2.1. A verbális médium [= V] élőnyelvi manifesztációinak [= V – M] lehetséges reprezentációival [= V – R] kapcsolatos kérdések tárgyalásához lássuk a 2. ábrát.

2. ábra

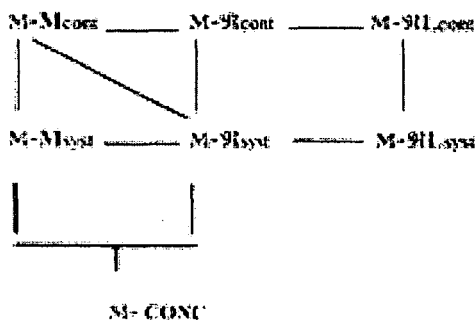

- a $V - R_{syst}$ (a *rendszereszerű verbális reprezentáció*)
 - lehet egy *rendszereszerű verbális inskripció* [= $V - I_{syst}$], azaz semleges prozódiaival megszólaltatott verbális hangoknak / hangsoroknak konvencionális írott / nyomtatott változata (partitúrája) – a $V - R_{Lsyst}$ ebben az esetben egy rendszereszerű inskripciók létrehozására szolgáló reprezentációs nyelv (más szóval: egy konvencionális verbális írásrendszer);
 - lehet egy *rendszereszerű verbális metanyelvi reprezentáció* [= $V - mR_{syst}$], azaz semleges prozódiaival megszólaltatott verbális hangoknak / hangsoroknak verbális metanyelvi leírása – a $V - R_{Lsyst}$ ebben az esetben egy verbális nyelvnek egy szektora, ahol a verbális nyelvnek nem kell szükségképpen megegyeznie a szóban forgó manifesztáció nyelvével;
 - lehet egy *rendszereszerű logikai reprezentáció* [= $V - lR_{syst}$], azaz semleges prozódiaival megszólaltatott verbális hangoknak / hangsoroknak logikai (metanyelvi) leírása – a $V - R_{Lsyst}$ ebben az esetben egy logikai nyelv;
- a $V - R_{cont}$ -tal (a *kontextuális verbális reprezentációval*) kapcsolatban beszélhetünk a fenti három (de főként az első két) reprezentáció analogonjairól;

mindhárom analogon felfogható úgy, mint a megfelelő rendszereszerű reprezentáció olyan változata, amely az adott verbális hangoknak / hangsoroknak az adott kommunikációs-situációban adott prozódiaival rendelkező manifesztációjára utaló prozódiai információkat is tartalmaz;

- a vonalak itt is csupán a különféle 'elemek' közötti 'átmenetek'-et jelzik, az elemek típusát, valamint az átmenetek irányát és típusát azonban nem; minthogy a fenti explicáció értelmében az „**R**” szimbólumú elempároknak három-három változata lehetséges, célszerű az átmeneteket a 2. ábra mind a (3×3) , azaz 9 változatában értelmezni és elemezni.

2.2. A zenei médium [= M] élőnyelvi manifesztációinak [= $M - M$] lehetséges reprezentációival [= $M - R$] kapcsolatos kérdések tárgyalásához lássuk a 3. ábrát.

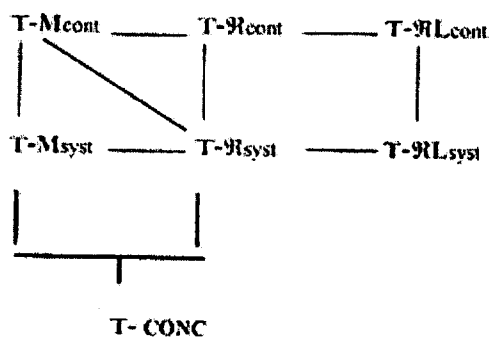
3. ábra

- az $M - R_{syst}$ (a *rendszerszerű zenei reprezentáció*)
 - lehet egy *rendszerszerű zenei inskripció* [= $M - I_{syst}$], azaz 'agogikai szempontból semleges módon megszólaltatott' zenei hangoknak / hangsoroknak írott / nyomtatott partitúrája – az $M - RL_{syst}$ ebben az esetben egy rendszerszerű inskripciók létrehozására szolgáló reprezentációs nyelv (más szóval: egy kottaírás-rendszer);
 - lehet egy *rendszerszerű zenei metanyelvi reprezentáció* [= $M - mR_{syst}$], azaz 'agogikai szempontból semleges módon megszólaltatott' zenei hangoknak / hangsoroknak zenei metanyelvi leírása – az $M - RL_{syst}$ ebben az esetben egy verbális nyelvnek egy szektora;
- az $M - R_{cont}$ -tal (a *kontextuális zenei reprezentációval*) kapcsolatban beszélhetünk a fenti két reprezentáció analógonjairól;

mindkét analógon felfogható úgy, mint a megfelelő rendszerszerű reprezentáció olyan változata, amely az adott zenei hangoknak / hangsoroknak az adott kommunikációs-szituációban adott agogikával rendelkező manifesztációjára utaló prosódiai információkat is tartalmaz;

- a vonalak itt is csupán a különféle 'elemek' közötti 'átmenetek'-et jelzik, az elemek típusát, valamint az átmenetek irányát és típusát azonban nem; minthogy a fenti explikáció értelmében az „R” szimbólumú elempároknek két-két változata lehetséges, célszerű az átmeneteket a 3. ábra mind a (2×2) , azaz 4 változatában értelmezni és elemezni.

2.3. A táncnyelvi médium [= T] élőnyelvi manifesztációinak [= T - M] lehetséges reprezentációival [= T - R] kapcsolatos kérdések tárgyalásához lássuk a 4. ábrát.

4. ábra

- a T – R_{syst} (a *rendszereszerű táncnyelvi reprezentáció*)
 - lehet egy *rendszereszerű táncnyelvi inskripció* [= T – I_{syst}], azaz táncmozdulatok / táncmozdulatsorok ‘semleges kifejezési formával’ megjelenített változatának írott / nyomtatott táncpartitúrája – a T – R_{Lsyst} ebben az esetben egy rendszereszerű inskripciók létrehozására szolgáló reprezentációs nyelv (más szóval: egy – Laban típusú – táncírás-rendszer);
 - lehet egy *rendszereszerű tánc-metanyelvi reprezentáció* [= T – mR_{syst}], azaz táncmozdulatok / táncmozdulatsorok ‘semleges kifejezési formával’ megjelenített változatának tánc-metanyelvi leírása – a T – R_{Lsyst} ebben az esetben egy verbális nyelv egy szektora;
 - lehet egy *rendszereszerű ikonikus reprezentáció* [= T – iR_{syst}], azaz táncmozdulatok / táncmozdulatsorok ‘semleges kifejezési formával’ megjelenített változatának sematikus állóképek sorából álló reprezentációja;
- a T – R_{cont}-tal (a *kontextuális táncnyelvi reprezentációval*) kapcsolatban beszélhetünk a fenti három (de főleg az első két) reprezentáció analogonjairól;

mindhárom analogon felfogható úgy, mint a megfelelő rendszereszerű reprezentáció olyan változata, amely az adott táncmozdulatok / táncmozdulatsorok adott ‘élő’ kommunikációs-szituációban adott módon megjelenített változatára utaló ‘megjelenítésspecifikus’ információkat is tartalmaz;

- a vonalak itt is csupán a különféle ‘elemek’ közötti ‘átmenetek’-et jelzik, az elemek típusát, valamint az átmenetek irányát és típusát azonban nem; minthogy a fenti explikáció értelmében az „R” szimbólumú elempároknak három-három változata lehetséges, célszerű az átmeneteket a 4. ábra mind a (3 × 3, azaz) 9 változatában értelmezni és elemezni.

2.4. Az ezekkel a reprezentációs nyelvekkel kapcsolatos egyik alapvető nyelvfilozófiai kérdés annak vizsgálata, hogy az *inszkripció*rendszerek melyike tekinthető (és miért) notációrendszernek. GOODMAN, idézett könyvében, elsősorban ezzel a kérdéssel foglalkozik, szintaktikai és szemantikai feltételeket definiálva, amelyeket egy inskripciórendszernek ki kell elégítenie ahhoz, hogy notációrendszernek lehessen tekinteni.

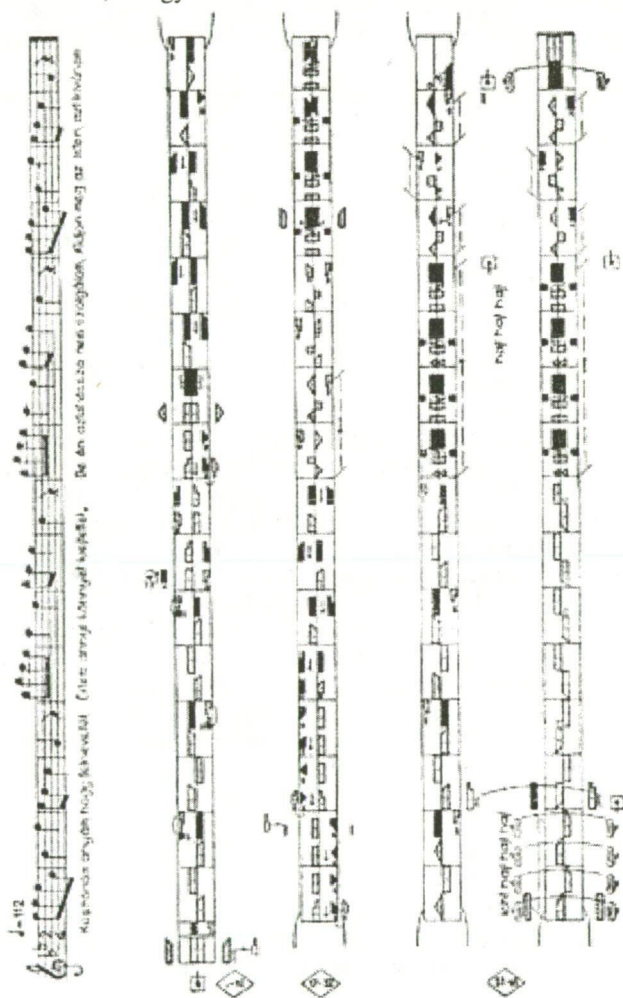
A másik alapvető nyelvfilozófiai kérdés annak vizsgálata, hogy melyek azok a kommunikátumtípusok, amelyek számára nem lehet inskripciórendszert létrehozni. Ebben az esetben azonban még nyitva marad az a kérdés, hogy másfajta reprezentációs nyelvet lehet-e, s ha igen, milyen.

A fenti alfejezetek tematikájának tárgyalásával többek között az volt a célom, hogy a szóban forgó három kommunikátumtípusra vonatkozóan együtt foglalkozzam e két kérdéssel. E három típussal kapcsolatban is nyitva maradt azonban még egy kérdés, e kommunikátumok inskripcióik alapján való mesterséges megszólaltatásának / megjelenítésének a kérdése. Tudjuk, hogy számítógéppel írott szöveg éppúgy megszólaltatható, mint zenei partitúra, ha mindjárt az M_{syst} manifesztációk szintjén is. Mi a helyzet azonban a tánc-inskripciókkal (illetőleg a másfajta táncnyelvi reprezentációkkal)? Ezt a kérdést kívánom röviden érinteni a következő fejezetben.

3. Megjegyzések a táncnyelvi médium rendszerszerű reprezentációs nyelvei és az azoknak megfelelő manifesztációk viszonyához

Itt először a különféle rendszerszerű reprezentációkra hozok példákat, majd e reprezentációk manifesztációkká transzformálásának néhány aspektusát elemzem.

3.1. A rendszerszerű reprezentációk egyik típusa, ahogy fentebb láttuk, a táncnyelvi inskripció [= T – Isyt]. Ilyen inskripciót láthatunk az 5. ábrán, amely a *Magyar Népzene Tára* III/B kötetének 613. oldalán található „Vőfélytánc” táncpartitúráját mutatja, amelyet alulról felfelé kell olvasni, ahogy azt az első oszlopként függőlegesen elhelyezett zenei partitúra is érzékelteti. Ez a táncpartitúra, amelynek ‘ütemei’ párhuzamosan futnak a zenei partitúra ütemeivel, az úgynevezett Laban-féle táncírás felhasználásával készült.

5. ábra

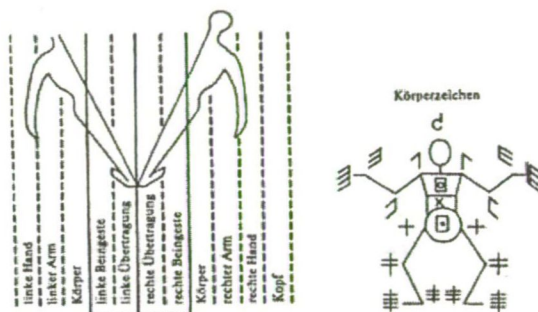
A Laban-féle táncírásról, amely rendszerszerű táncpartitúrák létrehozására szolgáló inskripciók reprezentációs nyelv (T – RLsyst), szolgáljon itt információként a JESCHKE: 1983-ból vett alábbi kivonat (lásd 6. ábra).

C. A TÁNCÍRÁS FELEPÍTÉSE

C.a. A MOZGÁS ALKOTÓ ELEMÉK ÁBRÁZOLÁSA

1. A test ábrázolása

A Laban-féle Kinetográfia (Labanotation) a test ábrázolására egy vertikális rendszert hozott létre, amelyet alulról felfelé kell olvasni, és amely a testet hátulról nézve képezi le: a cselekvő testének jobb oldala az ábrázolásnak is jobb oldala:

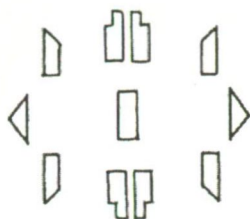

Az átvitel [Übertragung] oszlopában valamennyi mozdulat a test egyensúlyi helyzetére vonatkoztatva jut kifejezésre, függetlenül attól, hogy melyik testrész a mozgás véghezvivője. E mellett jobbra és balra található a lábszár [Beingeste] számára szolgáló oszlop. A törzs mozdulatai a lábszár oszlopától tetszőlegesen jobbra vagy balra reprezentálhatók: a test [Körper] oszlopát a kar [Arm] és a kéz [Hand] oszlopa követi. Miképpen a törzs mozgása, úgy a feje is ábrázolható a vonalrendszerben annak jobb vagy bal oldalán. Ha egy oszlopra átmenetileg nincs szükség a reprezentációban akkor is megőrizzük. Ha azonban egy hosszabb mozdulatsorban egy testrész egyáltalán nem változtatja helyzetét, annak oszlopát nem vesszük figyelembe.

Kar- és lábmozdulatok részletesebb leírása számára a reprezentáció kibővíthető a felső és alsó kar, a kéz és az ujjak, illetőleg a comb és a lábszár, a lábfej és lábujjak számára szolgáló jelekkel. Ezeknek a testrészeknek a jelölésére szolgálnak az úgynevezett 'testjelek', amelyeket a kibővített oszloprendszer megfelelő helyére kell beilleszteni.

2. Az irány ábrázolása

A Laban-féle Kinetográfia (Labanotation) a mozgásirányokat úgynevezett irányjelekkel jelöli. Az alapjel egy 'helyjel'-nek nevezett téglalap, ez a hivatkozáspontja valamennyi mozgásirány-meghatározásnak. Valamennyi mozgásszimbólum alakja ebből az alapjebből vezethető le.

Az irányjelek kontúrjainak különféle módon való 'kitöltései' egy-egy mozdulat 'magassági fok'-át jelzi. A vonalkázás magas, a pont közép, a befeketítés alsó helyzetet jelöl.

hoch

mittlerer Höhengrad, Zentrum, Platz

tief

E magassági fokok mindegyike minden irány jellel kombinálható:

rechts diagonal hoch

links tief

3. Az idő ábrázolása

Az időtartamot az irányjelek függőleges kiterjedése jelzi. Egy hosszabb szimbólum hosszabb időtartamot, lassabb mozgást vagy kitartott mozdulatot jelöl: egy rövidebb szimbólum rövidebb időtartamot, gyors mozgást vagy hirtelen mozdulatot.

Ha a mozgás időtartamát valamely taktus- vagy tényleges időmérték határozza meg, a mozgásjelek mértékegysége s a vertikális középvonal részekre osztása ennek megfelelően lesz meghatározva.

6. ábra

A rendszerszerű reprezentáció *második* típusa a tánc-metanyelvi reprezentáció [= T – mRsyst]; a *Magyar Népzene Tára* III/B kötetében találunk erre példát, amennyiben az 515. oldala a vőfélytánc következő verbális leírását nyújtja:

141. Vőfélytánc

Dallamát lásd az 5. ábrán, vö. III/A 121.

2/4

16 ütem

$\text{♩} = 112$

A templomi esküvőre menetkor járják. Rendszerint a vőfélyek táncolják, és néhány legény is csatlakozik hozzájuk.

1. Lépés, bokaverővel:

B. lábbal fb. e. lépnek ♪, j. lábbal a b. láb mellé bokaverővel zárnak ♪, a lépést a j. lábbal folytatják.

2. Hátravágós, talpleverővel: ♪ | ♪

Ütemelőzőre a j. lábszárat h. vágják ♪. A j. talpat a b. mellé leverik ♪.

3. Forgatólépés: ♪ ♪ | ♪ ♪

II. poz.-ba állnak: a lábakat csípőből kis szökkenéssel j.-ra, majd b.-ra forgatják úgy, hogy a II. poz.-t megtartják, mindkét lábat II. poz.-ban j.-ra forgatják x, összeugranak I. poz.-ba x, II. poz.-ba ugranak, és a lábakat csípővel b.-ra forgatják x, újra I. poz.-ba ugranak x.

A tánc rögtönzött, és a *fenti mot.*-ok szerint szabadon táncolják. Pl.

1. mot. (karok hátul a derékon).

1. és 2. mot

3. mot. (karok oldalt).

1. és 2. mot.

A rendszerszerű reprezentáció *harmadik* típusa az ikonikus reprezentáció [= T – iR_{syst}]; a fent említett verbális leíráshoz a *Magyar Népzene Tára III/B* kötetében egy ikonikus reprezentáció is társul (lásd 7. ábra).

7. ábra

3.2. A Magyar Népzene Tára a magyar népzene és néptánc tematikusan rendezett gyűjteménye, amelyben a reprezentációk a szakszerű bemutatást szolgálják.

A fentiekben leírt három reprezentációtípus azonban táncpedagógiai művekben is megtalálható. Ennek szemléltetésére a 8. ábrában DANIEL (1990.) kilencedik gyakorlatának leírásából mutatok be egy rövid kollázsszerű összeállítást.

KILENC: LASSÚ KÉTÜTEMŰ ÉS GYORS HÁROMÜTEMŰ

ÜTEM: lassú kettős: $2/4$, gyors hármás: $3/4$

TEMPO: lassú kettős: lassú, gyors hármás: közepes

FRAZÍROZÁS: lassú kettős: 1 2 / 2 2 / 3 2 / 4 2 / 5 2 / 6 2;

gyors hármás: 1 2 3 / 2 2 3 / 3 2 3 / 4 2 3 / 5 2 3 / 6 2 3

KIINDULÓ HELYZET Ötödik pozíció. Jobb láb előre, karok mindkét oldalon lefelé (1. Abbildung)

ELŐGYAKORLAT (VALAMENNYI RÉSZ)

Ez az előkészítés része annak a gyakorlatnak, amelyet én „lassú kettős”-nek nevezek.

Az 1 2 időegységre:

A kiinduló helyzetből jobb lábbal *tendu* előre. Karokat oldalt enyhén a vállmagasság fölé emelni, kinyújtott újhegyekkel (2. Abbildung). Közben a kezek és a koponya teteje között oppozíciót érezni! El kell képzelni, hogy mindkét belső tenyérből energiapálya vezet a két karon keresztül a hátgerincen fel a koponya tetejéig. Az energia ezen a pályán mozog. Kiáramlik a két tenyérből és a koponya tetejéből.

A 2 2 időegységre:

Plié a negyedik pozícióban, súly mindkét lábra egyenlően elosztva. A karok gyorsan lelendülnek és keresztezik egymást a csuklónál a test előtt (3. Abbildung).

A 3 2 időegységre:

Felegyenesedni *relevé*-be. Mindkét kart oldalsó helyzetbe emelni, mint az 1. időegységben (4. Abbildung). A koponya felső része és a két kéz közötti oppozíciót érezni.

A 4 2 időegységre:

Ismét *plié* a negyedik pozícióban és a karokat a csuklónál keresztezni a test előtt (3. Abbildung).

Az 5 2 időegységre:

Tendu előre a jobb lábbal. Felemelkedni, hogy a bal láb kiegyenesedjék. A karok mindkét oldalon magasba lendülnek és a testsúly újból a bal lábon kell legyen, mint az 1. időegységben (2. Abbildung).

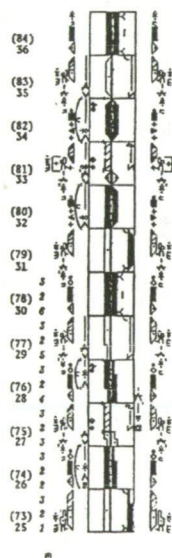
A 6 2 időegységre:

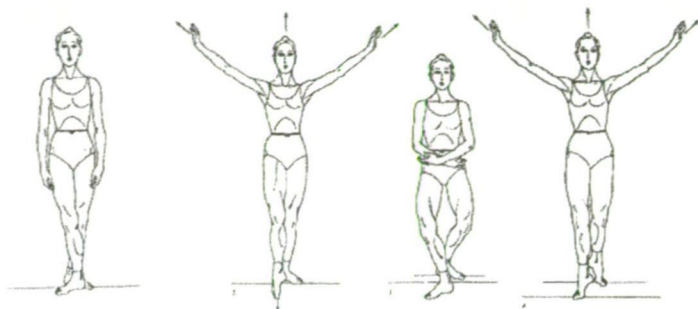
Vissza az ötödik pozícióba és *plié*-be. A karok keresztezik egymást a csuklónál a test előtt.

Ismételni: ezúttal *tendu*, jobb láb jobbra (1 és 5). *Plié* (2 és 4) és *relevé* (3) a negyedik pozíció helyett a másodikban. Befejezni jobb lábbal vissza az ötödik pozícióba. A karok változatlanul maradnak.

Ismételni: ezúttal *tendu* jobb láb hátra (1 és 5). *Plié* (2 és 4) és *relevé* (3) ismét a negyedik pozícióban. Jobb lábbal ismét visszazárni az ötödik pozícióba, a karok változatlanul maradnak.

Megismételni jobbra és újból az ötödik pozícióban befejezni.

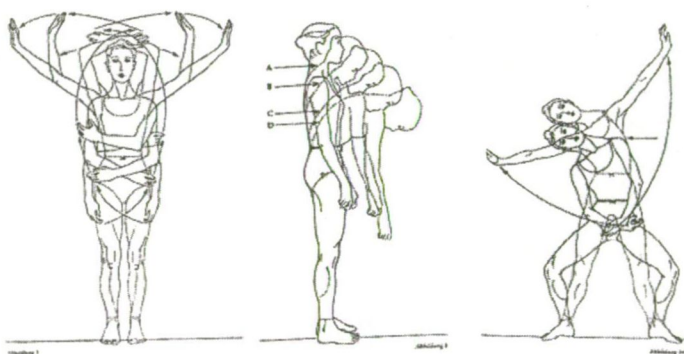

8. ábra

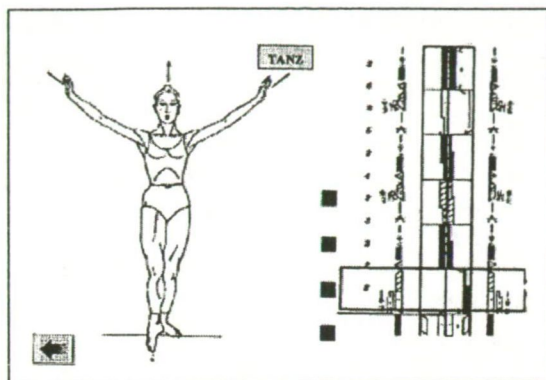
3.3. A fentiekben tárgyalt valamennyi reprezentáció 'statikus', éspedig kettős értelemben: egyrészt annak következtében, hogy az ikonikus reprezentációk 'statikus képek'-ből állnak, másrészt annak következtében, hogy az inskripciókat és az ikonikus / metanyelvi reprezentációkat kizárólag verbális utalások kapcsolják egymáshoz.

Ami az ikonikus reprezentációkat illeti, már DANIEL (1990.) kísérletet tett arra, hogy lépéseket tegyen a mozdulatok dinamikus reprezentációjának létrehozása felé oly módon, hogy mozdulatsorokat reprezentált statikus képekben egyesítve. Három ilyen reprezentációt mutat a 9. ábra.

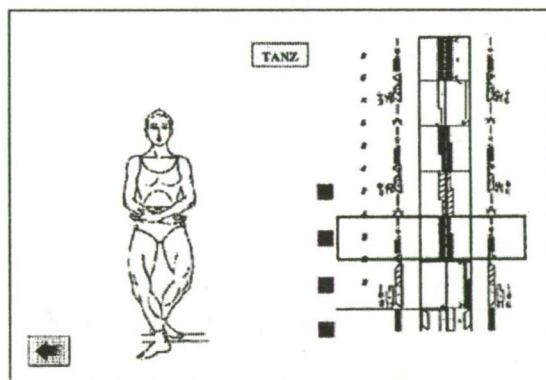

9. ábra.

3.4. A kettős dinamicitás megvalósítása felé tett első lépésként megkíséreltem – a multimediális digitális reprezentálás számítógép adta lehetőségeit és a Toolbook software-t felhasználva – a 8. ábrában bemutatott Laban-féle inskripció és a négy ikonikus reprezentáció számítógéppel való dinamikus összekapcsolását. (A program létrehozásában olasz kollégám Pier Giuseppe Rossi is közreműködött.) Ennek a programnak két képernyő oldalát szemlélteti a 10. és 11. ábra.

10. ábra

11. ábra

- A Laban-féle táncpartitúra mellett elhelyezett fekete négyzetek közül az alsó az 'alaphelyzet' 'gomb'-ja: ha erre ráklikkelünk az 'olvasóparalelogramma' (a partitúrán mozgó vízszintes helyzetű nagy téglalap) ráhelyeződik az ennek az alaphelyzetgomb'-nak megfelelő partitúrasorra, és a bal oldalon megjelenik az a kép, amely a 8. ábrában 1. Abbildung-ként látható.
- Ha ezután ráklikkelünk az alaphelyzet gombja fölötti gombra az olvasóparalelogramma egy taktussal feljebb mozdul, és a baloldalon megjelenik az első táncmozdulatnak megfelelő kép (amely a 8. ábrában 2. Abbildungként látható). A 10. ábra az ennek a mozdulatnak megfelelő képernyőoldalt mutatja.
- Ha ezután egy gombbal feljebb lépünk, megjelenik a következő táncmozdulatnak a képe (amely a 8. ábrában 3. Abbildungként látható). A 11. ábra az ennek a mozdulatnak megfelelő képernyőoldalt mutatja.

Ezzel a mozdulatsorral ellentétben, amelyben az egyes lépéseket tetszőlegesen hosszú szünetekkel választhatjuk el (ez a lépéssor akár a Laban-féle táncírás 'tanuló-programja'-nak is tekinthető), e mozdulatsort 'folyamat'-ként is megjeleníthetjük, ha a „Tanz” feliratú gombra klikkelünk.

Ezek a képernyőoldalak egyelőre kísérleti jellegűek, és – ha úgy tetszik – azt az ikonsort mutatják, amely a forrásként használt könyvben is megtalálható: míg azonban a Laban-féle táncírás a táncolókat 'hátról nézve' veszi figyelembe, az ikonikus reprezentáció előlnézetben mutatja őket. Ez a kétféle nézőpont azonban, ha szükségesnek látszik programtechnikailag könnyen összehangba hozható. Hasonlóképpen megjeleníthető ugyanez a táncmozdulatsor oldalnézetben is.

4. Összefoglalás

Ez a rövid írás bizonyos értelemben kutatási programnak is felfogható:

- *nyelvfilozófiai szempontból*: mint a szóban forgó reprezentációs nyelvek, illetőleg a különféle manifesztációk és a reprezentációs nyelvek közötti kapcsolatok kutatásának programja;
- *általános technikai szempontból*: mint a különféle reprezentációk megfelelő manifesztációkká (és vice versa) transzformálási lehetősége kutatásának a programja;
- *vizualizálás-technikai szempontból*:
 - egyrészt egy olyan 'olvasó-software' létrehozásának programjaként, amely a Laban-féle táncírás taktusait úgy transzformálja ikonikus reprezentációkká, hogy azokhoz nem előzetesen a számítógép memóriájában tárolt képeket rendel, hanem a megfelelő ikonikus reprezentációkat egy 'testtartáselem lexikon' egységeiből hozza létre;
 - másrészt olyan software kidolgozásának programjaként, amely lehetővé teszi egy táncpartitúra háromdimenziós figurák mozdulatsoraként való megjelenítését.

Irodalomjegyzék

DANIEL, LEWIS:

1990. *Illustrierte Tanztechnik von José Limoon.* (Texte im Zusammenarbeit mit Lesleay Farlow. Labannotation von Mary Corey. Zeichnungen von Edward C. Scattergood. Aus dem Amerikanischen übertragen von Barbara Kaelber.) Wilhelmshaven, Florian Noetzel Verlag.

Div-Atlas zur Musik. Tafeln und Texte. Bd 1. & 2. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. Kg. 1977.

GEORGIADIS, THRASYBULOS:

1958. *Musik und Rhythmus bei den Griechen. Zum Ursprung der abendländischen Musik.* Hamburg, Rowohlt.

GOODMAN, NELSON:

1968. *Languages of Art.* Indianapolis and Cambridge, Hackett Publishing Company, Inc.

HAARMANN, HARALD:

1990. *Universalgeschichte der Schrift.* Frankfurt – New York, Campus Verlag.

JESCHKE, CLAUDIA:

1983. *Tanzschriften. Ihre Geschichte und Methode. Di illustrierte Darstellung eines Phänomens von den Anfängen bis zur Gegenwart.* Bad Reichenhall, Comes Verlag.

VON LABAN, RUDOLF:

1991. *Choreutik. Grundlagen der Raumharmonielehre des Tanzes.* (Aus dem Englischen übertragen von Claude Perrottet.) Wilhelmshaven, Florian Noetzel Verlag.

A Magyar Népzene Tára. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából szerkesztette Bartók Béla és Kodály Zoltán.

1956. III/B *Lakodalmok.* Sajtó alá rendezte Kiss Lajos. Budapest, Akadémiai Kiadó.

THE IMMEDIATE LANGUAGES OF THE MEDIA AND THE SYSTEMS OF THEIR REPRESENTATION

JÁNOS S. PETŐFI

This paper deals with some meta-linguistic aspects of the medium of the verbal, musical and choreographic communication. This choice is motivated by the fact that these media are the only which have systems of inscription / notation. On one hand this contribution analyzes the immediate languages of these media, on the other hand the different systems of the representation of these immediate languages.